4 Νοεμβρίου 2013

Πρωτοπρ. Γεώργιος Δ. Μεταλληνός, Ο Στρατηγός Ι. Μακρυγιάννης και η Ελληνορθοδοξία

Ορθοδοξία και Ορθοπραξία / Ορθόδοξη πίστη

Ο ΣΤΡΑΤΗΓΟΣ Ι. ΜΑΚΡΥΓΙΑΝΝΗΣ ΚΑΙ Η ΕΛΛΗΝΟΡΘΟΔΟΞΙΑ

Του πρωτοπρεσβυτέρου π. Γεωργίου Δ. Μεταλληνού

ΚΑΤΑ την ελεύθερη περίοδο του εθνικού μας βίου, που συμπίπτει με την ίδρυση (±1830) και πορεία του Ελληνικού Κράτους, γεννάται και διαμορφώνεται η καλλιεργούμενη, στους κύκλους πολιτικών και διανοουμένων κυρίως, (δήθεν) αντίθεση Ελληνισμού και Ορθοδοξίας. Ο Στρατηγός Ιωάννης Μακρυγιάννης προσφέρει σαφή μαρτυρία Ελληνορθοδόξου φρονήματος.

* * *

1. Οι επιχειρούμενες συνήθως προσεγγίσεις του προσώπου και του έργου του Στρατηγού Μακρυγιάννη από τους κάθε είδους ερευνητές του (ιστορικούς, πολιτειολόγους, κοινωνιολόγους, φιλοσόφους κ.λπ.) διακρίνονται για την αντιφατικότητά τους. Γιατί ποικίλλουν οι αφετηριακές ιδεολογικές τοποθετήσεις των ερευνητών και κάθε φορά Μακρυγιάννης θεωρείται μέσα από διαφορετικό ιδεολογικό πρίσμα. Και είναι γεγονός ότι έχει επανειλημμένα δεινοπαθήσει, διότι δεν είναι λίγοι εκείνοι που επιχειρούν να «χρησιμοποιήσουν» τα κείμενα του Μακρυγιάννη, για να στηρίξουν –και σ' αυτόν– το ιδεολογικό τους «πιστεύω».

Το φοβερότερο σ' αυτές τις περιπτώσεις είναι ο τεμαχισμός του Μακρυγιάννη, όταν λείπουν τα κατάλληλα κλειδιά ερμηνείας του, και τα οποία πρέπει να αναζητηθούν στα ίδια τα κείμενά του. Γι' αυτό προκύπτει ο Μακρυγιάννης των συντηρητικών, ο Μακρυγιάννης των προοδευτικών και ενίοτε και ένας «τρελλός» Μακρυγιάννης, όλων εκείνων που θέλουν να απαλλαγούν από την ενοχλητική «θρησκοληψία» του, δηλαδή τη ρωμαΐϊκη ευσέβειά του.

Χωρίς να διεκδικώ το αλάθητο, πιστεύω αμετακίνητα ότι στον Μακρυγιάννη διακρίνουμε μιαν ενιαία στάση ζωής σε μία αδιατάρακτη διαχρονία. Έτσι, οι διακριβώσεις και τοποθετήσεις του στη σύγχρονή του πραγματικότητα μπο- ρουν –και πρέπει– να ελέγχονται επιστημονικά, και είναι εύλογο να διαπιστώνονται ενίοτε αδυναμίες και αστοχίες η ανεπάρκειες, ποτέ όμως ηθελημένες παραποιήσεις και διαστρεβλώσεις. Όλα αυτά είναι φυσικά και νόμιμα, διότι ο Στρατηγός έχει το δικό του ερμηνευτικό πρίσμα. Η προσωπικότητά του όμως μένει ενιαία και σταθερά προσανατολισμένη στην παράδοση του Γένους και σύνολη την ιδεολογία του.

Πατρίς-Θρησκεία

2. Ο ιδεολογικός κόσμος του Μακρυγιάννη συνοψίζεται και εκφράζεται με δύο παράλληλες έννοιες, που σ' όλο το έργο του συνυπάρχουν αδιαίρετα, την Πατρίδα και τη Θρησκεία. Οι δύο αυτές θεμελιακές έννοιες είναι η συνισταμένη της υποστάσεώς του, όπως και κάθε Ρωμηού (Ελληνορθοδόξου). Για τον Μακρυγιάννη, και τον άνθρωπο που αυτός νοεί ως Έλληνα, πατρίδα και θρησκεία «είναι το παν». Αυτό σημαίνει πως δεν αποτελούν δύο από τα διάφορα στοιχεία της ελληνικής ταυτότητας, αλλά την ίδια την ταυτότητα και ύπαρξη του Ρωμηού. Ποιό είναι όμως το ιδεολογικό φορτίο των εννοιών αυτών στη συνείδηση του Μακρυγιάννη.

Θρησκεία: Είναι η Ορθοδοξία, η «ενυπόστατος πίστις» των Πατέρων και Αγίων του Γένους με όλες τις ησυχαστικές πρακτικές της (άσκηση-μετάνοια- πνευματικό αγώνα για σωτηρία/θέωση). Είναι η παράδοση του ευσεβούς ελληνικού λαού. Οι

εκκλησίες και τα μοναστήρια είναι οι χώροι πραγματώσεως της Ορθοδοξίας και συνάμα διαμορφώσεως του ανθρώπου του Μακρυγιάννη, του «χριστιανού ρωμηού», όπως θάλεγε ο φαναριώτης λόγιος του διαφωτισμού, Δημητράκης Καταρτζής. Ένα ιδιαίτερο χαρακτηριστικό της θρησκευτικής συνείδησης του Μακρυγιάννη είναι η ανεξιθρησκία του. Αίτημά του αμετακίνητο είναι, κάθε άνθρωπος να μπορεί ελεύθερα να λατρεύει τον Θεό σύμφωνα με τη θρησκεία του. Ένα αίτημα, που σκανδαλίζει τους συντηρητικούς της θρησκείας και παρασύρει σε παρερμηνείες όσους απορρίπτουν το θρησκευτικό κλίμα του Στρατηγού. Ως πατερικά όμως ορθόδοξος ο Μακρυγιάννης δέχεται την ελευθερία του ανθρωπίνου προσώπου και δεν μπορεί να ανεχθεί την οποι- αδήποτε αναίρεσή της. Η θρησκεία γι' αυτόν δεν είναι μία (επι- βαλλόμενη) ιδεολογία, αλλά ενέργεια ελευθερίας, ελεύθερη δηλαδή προσωπική επιλογή. Ει τις θέλει…

Αντιμάχεται την αίρεσιν

Ενώ όμως είναι τόσο θετικός και ανοικτός στη θρησκευτική ελευθερία, με ανυποχώρητο πάθος αντιμάχεται την αίρεση, τη νόθευση της ορθόδοξης παράδοσης, η οποία είναι το πρωταρχικό συστατικό της συνειδήσεως του Γένους. Δεν μπορεί να ανεχθεί τον «αρχίθρησκο» (ιδρυτή άλλης θρησκείας) Καΐρη, όπως και εκείνους τους Έλληνες, που υποδουλώνουν το φρόνημά τους στην ετεροδοξία των δυτικών μισσιοναρίων (σήμερα θα λέγαμε: στην αθεΐα του δυτικού η ανατολικού ιμπεριαλισμού). Όλοι αυτοί για τον Μακρυγιάννη είναι αυτόχρημα εχθροί του Γένους. Η θρησκεία σώζει τον ελληνορθόδοξο πολιτισμό ως τρόπο ζωής και διαφοροποιεί το Γένος από τη Φραγκιά και την Τουρκιά.

Η Πατρίδα του Μακρυγιάννη είναι ο χώρος πραγμάτωσης της θρησκείας του, της Ορθοδοξίας. Και γι' αυτό πρέπει να είναι ελεύθερη. Για να αυτοπραγματώνεται ο ορθόδοξος Έλλην και ο πολιτισμός του. Η πατρίδα μόνο ως κοινωνία δικαιοσύνης, ισοτιμίας και (ρωμαίικης) δημοκρατίας μπορεί να νοηθεί. Και αυτό είναι δυνατό μέσα στη Χάρη του Θεού. «Χωρίς αρετή και θρησκεία δεν σχηματίζεται κοινωνία, ούτε βασίλειον» (Απομνημονεύματα). Αν η ελληνική πατρίδα αποδεσμευθεί από την παραδοσιακή θρησκεία, αλλοτριώνεται. Ο στόχος όλων των εθνικών αγώνων είναι «να ελευθερωθή με τη δύναμη του Θεού η πατρική μας γη και να δοξασθή τ' όνομά Του και να λαμπρυνθή ο σταυρός της ορθοδοξίας» (Απομν.). Αυτό είναι το πλαίσιο, στο οποίο κινείται ο μεγαλοϊδεατισμός του Μακρυγιάννη, που είναι καθαρά ρωμαίικος.Αμετακίνητος πόλος είναι η Πόλη και μαζί της η Ρωμηοσύνη, η οικουμενικότητα της ελληνορθόδοξης Ρωμανίας.

Θα έλεγε τα ίδια ακριβώς και σήμερα

Μιλώντας για την Πατρίδα ο Μακρυγιάννης εκστασιάζεται, γίνεται λυρικός και

γεμίζουν δάκρυα τα μάτια και η καρδιά του: «Αχ, πατρίδα μου, δε θα σ’ αφήσουν ζωντανή…και κιντυνεύεις…είσαι ες τον γκρεμόν να τζακιστής, να χαθής…», «Καημένη πατρίδα, δεν θα σωθούνε τα δεινά σου… και είμαι δυστυχής, και κλαίγω και την δυστυχισμένη μου πατρίδα» (Απομν.). Είναι ορκισμένος «πατριδοφύλακας» – και αυτό του το αναγνωρίζουν όλοι. Αν ζούσε σήμερα τα ίδια θα έλεγε.

3. Έτσι εξηγείται η κριτική αποστασιοποίηση και η ανελέητη πολεμική του Μακρυγιάννη για διάφορα υπεροχικά πρόσωπα. Πολεμεί τον βασιλέα Όθωνα, όχι όμως γιατί υποτάσσεται σε κάποια δυτική έννοια δημοκρατίας – φραντσέζικου λ.χ. τύπου. Η δημοκρατία του Μακρυγιάννη είναι ρωμαίικη και διασφαλίζεται μέσα στο εκκλησιαστικό σώμα ως ισοτιμία και ομοτιμία, ως πιστότητα αρχόντων και αρχομένων στο θέλημα του Θεού, ως εν Χριστώ ενότητα και αγαπητική αλληλοπεριχώρηση των προσώπων. Για τις ξενόφερτες έννοιες δημοκρατίας θα πει: «αυτό το σύστημα της δημοκρατίας δεν το θέλομεν οι τίμιοι άνθρωποι» (Απομν.). Πολεμεί τον Όθωνα, όταν συντρέχει στην αλλοίωση της παράδοσης. Εδώ εντάσσεται η μάχη του στη Βουλή για το άρθρο 40 του Συντάγματος (αίτημα ορθοδόξου διαδόχου). Το ίδιο μένει έξω από κάθε μισαλλοδοξία και έχει τα ίδια κίνητρα η αντίθεσή του απέναντι στον «παπιστή» Κωλέττη και τους δυτικόφρονες, με πρώτο τον Καΐρη, γιατί ως ηγεσία (πολιτική και πνευματική) αλλοιώνουν αυτή τη σχέση πατρίδας και θρησκείας και αλλάζουν το ρωμαίικο. Με τη δράση τους διακόπτεται η συνέχεια του Γένους. Όλος ο αγώνας του Μακρυγιάννη εστιαζόταν στην προσπάθεια να εμποδίσει αυτή την αλλοτριωτική διαδικασία, που εντάθηκε με την ίδρυση του Ελληνικού Κράτους. Γι’ αυτό χύνει «καυτερά δάκρυα», βλέποντας τον Κίννη (King) και τους αγγλοαμερικανούς μισσιοναρίους να θέλουν να διαστρέψουν τον Έλληνα και να τον εξευρωπαΐσουν.

Τον ενδιέφερε η ζωή της Ορθοδοξίας –η σωτηρία του Γένους

Η αγωνία του Μακρυγιάννη ήταν να περιφρουρήσει τη ζωή της Ορθοδοξίας και να σώσει τη συνέχεια του Γένους. Είχε δε καθαρή συνείδηση της συνέχειας του ελληνισμού. Και είναι στο σημείο αυτό που συχνά παρεξηγείται. Αναφέρεται λ.χ. στους αρχαίους, στο Λυκούργο, το Σωκράτη, τον Πλάτωνα… Δεν είναι όμως ούτε ουτοπικός αρχαιολάτρης, ούτε αγνοεί τη θέση αυτών των ονομάτων στην ιστορία μας. Οπωσδήποτε θα είχε δει και αυτός αρχαίους σοφούς σε νάρθηκες Εκκλησιών μας. Τους επικαλείται, γιατί τους θεωρεί συνεχώς ζωντανούς, ως μάρτυρες της συνέχειας της πατρώας ευσέβειας που απειλείται στις ημέρες του. Τους καλεί να ελέγξουν τους απογόνους τους, που κινδυνεύουν να χωρισθούν από την αλήθεια που εκείνοι πόθησαν να γνωρίσουν.

Οράματα και θάματα

4. Οι δύο αυτοί πόλοι –Πατρίδα και Θρησκεία- συνθέτουν μιαν ενότητα ζωής. Ο κόσμος του Μακρυγιάννη δεν είναι μια δική του ιδιορρυθμία. Είναι ο κόσμος της πλατιάς λαϊκής βάσης στην πλειονότητά της. Και τούτο φαίνεται από τα πρόσωπα, που σχετίζονται μαζί του. Μόνο οι μεγαλοαστοί, οι πολιτικοί και οι διανοούμενοι είχαν ήδη αρκετά αποστασιοποιηθεί και υποταχθεί στην Ευρώπη. Το κλίμα, στο οποίο αυτός ζει, είναι το ενιαίο πλαίσιο των λαϊκών νοοτροπιών και πρακτικών, που διέσωζε ακόμη τη συνέχειά του. Μία συνέχεια που θα εκταθεί μέχρι τον Παπαδιαμάντη και το δικό του κύκλο. Το παρελθόν μέσα σ' αυτό το κλίμα ζούσε ως παρόν, ζωντανό και πολυδύναμο. Γι' αυτό η συγχρονία κρίνεται με τα παραμόνιμα και αμετάβλητα ορθόδοξα κριτήρια.

Να γιατί μιλήσαμε για ενότητα προσώπου στο Μακρυγιάννη. Ο Μακρυγιάννης μένει πάντα ο ίδιος. Αν είναι «τρελλός» στα «Οράματα και θάματα», είναι τρελλός» και στα «Απομνημονεύματα». Από εκεί άλλωστε προέρχεται μεγάλο μέρος του πρώτου βιβλίου. Ο Μακρυγιάννης των Οραμάτων είναι και ο Μακρυγιάννης των Απομνημονευμάτων. Είναι το ίδιο ενιαίο και αδιάτμητο πρόσωπο. Δύο όψεις αλληλοσυμπληρούμενες της ίδιας κοινωνικής και πολιτισμικής διάρκειας. Όταν θεωρούνται αποσπασματικά η απομονώνονται κάποιες όψεις του, τότε χάνεται ο όλος Μακρυγιάννης και προβάλλεται ένας νόθος- ανύπαρκτος – Μακρυγιάννης. Μία καρικατούρα, που εμείς έχουμε φτιάξει.

5. Η ενότητα αυτή Πατρίδας και Θρησκείας, στη ρωμαίικη εκδοχή της, αναδύεται δυναμικά ιδιαίτερα στο βιβλίο του, τα «Οράματα και θάματα». Το βιβλίο αυτό συνδέεται άμεσα με τους ευρύτερους μεγα- λοϊδεατικούς οραματισμούς του. Μία νέα ανάγνωσή του με οδήγησε ενωρίς σε ορισμένα συμπεράσματα, που δίνουν κάποιο κλειδί για μία άμεση ερμηνευτική προσέγγισή τους, που παρά τις οποιεσδήποτε αντιρρήσεις – που οπωσδήποτε θα υπάρχουν – επιβεβαιώνουν όσα ειπώθηκαν παραπάνω. Στα «Ο-Θ» διαπιστώνει κανείς, ότι:

α) Το θρησκευτικονηπτικό στοιχείο συνδέεται άμεσα με την πολιτική σκοπιμότητα και τον πατριωτισμό.

β) Εκφράζεται ένας υπέροχος πολιτικός οραματισμός του Μα- κρυγιάννη, που τελεί υπό την έμπνευση των λαϊκών χρησμολογιών της εποχής και δίνει μίαν άλλη πολύ προσωπική διάσταση στην ιδεολογία του αγνού Στρατηγού.

Στη συνάφεια όμως αυτή είναι αναγκαία μία διευκρίνιση. Σ' όλη τη διάρκεια της δουλείας η συνείδηση του Γένους αρδεύεται με χρησμολογικά και αποκαλυπτικά κείμενα, που μιλούν για την ιστορική του πορεία και το μέλλον του. Αυτό συνεχίζεται εντονότερα το 19ο αιώνα, που οι ιστορικές συγκυρίες επιταχύνονται.

Τα κείμενα αυτά, θρησκευτικά στην αρχή, παίρνουν μετά καθαρό πολιτικό χαρακτήρα και εκφράζουν μία συγκεκριμένη πολιτική ιδεολογία: επικείμενη πτωση του Ισλάμ, ανάγκη πνευματικής ανανέωσης των Χριστιανών και εξαγγελία αναστάσεως του Χριστιανικού (ορθοδόξου) βασιλείου, δηλαδή του «ρωμαίικου». Σ' όλο αυτό το προφητικό πλέγμα κυριαρχεί μια μορφή: ο θρυλικός βασιλέας Ιωάννης, πρόσωπο μεσσιανικό, με δραστηριότητες όμως ενδοκοσμικού χαρακτήρα. Θα αναστήσει το ρωμαίικο, με κέντρο την Πόλη.Πόσο η μορφή αυτή ηλέκτριζε τις συνειδήσεις φαίνεται από την απόπειρα ταυτίσεώς του με διάφορα ηγετικά πρόσωπα, όπως λ.χ. τον Ιωάννη Καποδίστρια. Σημαντικό κείμενο στην ίδια κατεύθυνση ήταν και η γνωστή προφητεία του Αγαθαγγέλου, που ανατυπώθηκε αρκετές φορές στα μέσα του 19ου αιώνα. Όλες οι αναμενόμενες σημαντικές πολιτικές εξελίξεις τοποθετούνται από τον «Αγαθάγγελο» στη δεκαετία του 1850και ιδιαίτερα στα πέντε πρώτα χρόνια, χώρο στον οποίο κινούνται και τα Ο-Θ. Ιδιαίτερα το 1853 αναμενόταν το τέλος της οθωμανικής κυριαρχίας.

Πατριωτική αυτοέξαρσις

Σ' αυτό το ιδεολογικό πλαίσιο, ζυμωμένο από τη συνείδηση του Γένους, ζει και κινείται και ο Στρατηγός Μακρυγιάννης. Τούτο φαίνεται ιδιαίτερα στο τρίτο και τελευταίο μέρος των Ο-Θ, που περιέχει μία σειρά προσωπικών οραμάτων και ονείρων του Στρατηγού. Πρόκειται για έλλογη καταγραφή εκ των υστέρων πραγματικών οραμάτων και ονείρων του, που δεν εξετάζουμε εδώ τη φύση τους, αν είχαν δηλαδή πνευματικά (θεϊκά) η ψυχοπαθολογικά αίτια. Γεγονός είναι ότι καταγράφονται εκ των υστέρωνκαί εναρμονίζονται με τους εθνικούς οραματισμούς του Μακρυγιάννη. Η συνείδησή του στην καταγραφή τους λειτουργεί οπωσδήποτε συμπληρωματικά και ίσως και κατασκευαστικά. Πέρα από όσα βλέπει προβάλλει την αγωνία του, και τις προσδοκίες του και τα κυριαρχικά στοιχεία της συνείδησής του. Ο Μακρυγιάννης – ενισχυόμενος και από το περιβάλλον του, που τον έβλεπε ως εθνικό σωτήρα – πίστευσε σε μία στιγμή, ότι εκαλείτο από τον Θεό να διαδραματίσει κάποιον «υπερεκλεκτό ρόλο». Στα Ο-Θ φαίνεται αυτή η βεβαιότητα για εκπλήρωση των χρησμολογιών, αποκατάσταση του Γένους και ανάδειξή του σε εκλεκτό ηγέτη του. Ταυτίζει έτσι τον εαυτό του με τον εσχατολογικό βασιλέα Ιωάννη. Δεν πρόκειται όμως για κάποια εγωπαθολογική έπαρση, αλλά για πατριωτική αυτοέξαρση. Γιατί αυτό, που τελικά υπερισχύει, δεν είναι η ατομική δόξα, αλλά η εν Χριστώ δόξα της Πατρίδος.

Έτσι εξηγείται και το απότομο τέλος των Ο-Θ. Το γράψιμό τους σταμάτησε στις 24 Μαρτίου 1852, γιατί την επομένη περίμενε την επαλήθευση των οραμάτων και ονείρων του, και κυρίως την πτώση του Όθωνα. Τα Ο-Θ γράφτηκαν, για να διαβασθούν μετά τα γεγονότα. Περιέχουν τη δικαιολόγηση και άνωθεν

επιβεβαίωση της θριαμβικής πορείας που ανέμενε ο Μακρυγιάννης, ο οποίος, έτσι, μεριμνά για την υστεροφημία του. Βέβαια τα όσα είδε δεν πραγματοποιήθηκαν. Δεν έπαιξε ποτέ τον αναμενόμενο ρόλο. Προέβλεψε όμως την πτώση του Όθωνα, την ιστορική του κρίση. Στα 1862 (12 Οκτωβρίου), κατά την επανάσταση, ο γιος του Στρατηγού Όθω- νας, αναδεκτός και ομώνυμος του Βασιλέα, πήρε από το θρυμματισμένο βασιλικό θρόνο το στέμμα και το κατέθεσε στα πόδια του πατέρα του, ενώ ο λαός τον σήκωσε στους ώμους και τον περιέφερε θριαμβευτικά στην Αθήνα. Ουσιαστικά βασιλέας της Ελλάδος, έστω και για τις λίγες εκείνες στιγμές, ήταν ο Μακρυγιάννης… Τα Ο-Θ δείχνουν τα μέτρα της φιλοπατρίας του Στρατηγού και οριοθετούν το θρησκευτικό ορθόδοξο υπόστρωμά της.

Το συμπέρασμά μας: Ο Μακρυγιάννης σ’ όλες του τις διαστάσεις μένει μάρτυρας της παράδοσης του Γένους, σε μία κοσμογονική καμπή της πορείας του. Ο ένας, αδιάτμητος και ενιαίος Μακρυγιάννης, ανήκει σ’ όλο το Γένος και μόνο σ’ αυτό. Καμιά μερίδα δεν έχει το δικαίωμα να τον ιδιοποιηθεί, γιατί κάθε μέρος ανήκει στο όλο, στην καθολικότητα, που ενσάρκωσε ο μεγάλος αυτός Ρουμελιώτης, δηλαδή Ρωμηός.

* * *

Με τα δύο κείμενά του ο Μακρυγιάννης δείχνει την αναγκαία στάση του Ρωμηού-Ελληνορθοδόξου, και τότε και σήμερα, στους ξένους και στους ξενόδουλους δικούς μας, που σκέπτονται και ενεργούν ως ξένοι στην Ελλάδα και όχι ως Έλληνες, και μάλιστα ορθόδοξοι. Την Ορθοδοξία, που να την μάθουν; Στα αμερικανικά κολλέγια και Πανεπιστήμια η στη Λέσχη Bilderberg;

Ζούμε παράλληλες καταστάσεις με εκείνες της εποχής του Μακρυγιάννη. Η ουσία δεν αλλάζει, μόνο λίγο το πλαίσιο. Η αναμενόμενη από τον Στρατηγό και τους ομοψύχους του ανάσταση αποδείχθηκε χιμαιρική, διότι δεν ετοποθετείτο ορθά. Περίμεναν Ηγέτη, ο οποίος όμως, και τότε και σήμερα, αν δεν δηλώσει υποταγή στους όποιους Ξένους, δεν είναι δυνατόν να κυ- βερνήσει! (Πρβλ. τον τρίτο πειρασμό του Χριστού μας, Ματθ. 4, 8-9). Η Χώρα μας από τότε είναι μόνιμα προτεκτοράτο των Φράγκων και σε νέα τουρκοκρατία, κατά τον Μάνο Χατζηδάκη, αιωνία του η μνήμη! Το «Μη πεποίθατε επ᾽ άρχοντας» (Ψαλμ. 145,3) ισχύει μόνιμα. Ο Μακρυγιάννης πρέπει να συνειδητοποίησε, ότι η μόνη ανάσταση του Έθνους μόνο ως αναβίωση της στάσης μας στην Δουλεία μπορεί να είναι δυνατή. Επανεύρεση του πατερικού μας φρονήματος και ανάπτυξη της ζωής μας, ατομικής και συλλογικής στους κόλπους της Ορθοδοξίας ως σώματος και όχι απλώς Ηγεσίας. Η λατρεία και η κοινότητα, ως ενορία, μένει πάντα η κιβωτός της σωτηρίας μας.

Ορθόδοξος Τύπος. 25/10/2013

http://aktines.blogspot.gr/

Πηγή: http://impantokratoros.gr/C53FEACC.el.aspx